

ТУРИСТИЧКА ВАЛОРИЗАЦИЈА СПЕЦИЈАЛНОГ РЕЗЕРВАТА ПРИРОДЕ „ПАШЊАЦИ ВЕЛИКЕ ДРОПЉЕ“ ЗА ПОТРЕБЕ РАЗВОЈА ПОСМАТРАЊА ПТИЦА

TOURIST VALORIZATION OF SPECIAL NATURE RESERVE „PASNJACI VELIKE DROPLJE” FOR THE PORPUSE OF DEVELOPING BIRDWACH

Јелена Кутањац¹, Марко Павловић¹

РЕЗИМЕ: У Северном Банату, као локалитет од изузетног значаја за одрживо коришћење орнитофауне је сте Специјални резерват природе „Пашњаци велике дропље“. Овај резерват одликује се одређеном особеношћу и представља станиште великог броја врста птица значајних са еколошког, зоолошког, етичког, културног па на крају и туризмoлошког аспекта. Ипак, као најзначајнија врста се свакако истиче велика дропља. Развојни план овог специјалног резервата морао би бити у складу са очувањем природних вредности и разноликости птичјег света али такође би морао укључити и план за њено адекватно искоришћење, са посебним освртом на еко-туризам. С тим у вези је и предложена туристичка валоризација овог природног добра.

Урађена туристичка валоризација је осмишљена по узору на туристичку валоризацију за културна добра коју је предложила Хилари ду Крос. Прерађена је и прилагођена оцењивању природног добра и стављена у примену за овај Специјални резерват природе.

Кључне речи: Велика дропља, посматрање птица, туристичка валоризација, заштићено природно добро

ABSTRACT: In the North Banat a site of great importance for the sustainable use of ornithology is a Special Nature Reservation “Pasnjaci velike droplje”. This reservation is characterized by certain peculiarities and is the habitat of many bird species with significant

¹ Универзитет у Новом Саду, Природно-математички факултет, Департман за географију, туризам и хотелијерство, Трг Доситеја Обрадовића 3, Нови Сад; www.dgt.uns.ac.rs

ecological, zoological, ethical, cultural and at the end tourist aspects. However, most important specie is definitely Otus tarda. Development plan of this special reservation must be in order with the preservation of natural resources and diversity of bird life but also would have to include a plan for its proper utilization, with special emphasis on eco-tourism. Related to that is the proposed tourist valorization of this natural resource. Performed tourist valorization was designed based on the model of tourism valorization of the cultural monument proposed by Hilary du Cross. It was revised and adapted to the evaluation of natural resources and then used for this Special Nature Reservation.

Key words: *Otus tarda, birdwatching, tourism valorization, protected natural areas*

УВОД

Предмет овог рада је Специјални резерват природе „Пашњаци велике дропље“. Циљ рада је установити тренутно стање и могућности за развој посматрања птица у овом резервату природе. Задатак рада је извршити валоризацију туристичких фактора за развој посматрања птица на овом локалитету. У оцењивање туристичке вредности Специјалног резервата природе „Пашњаци велике дропље“ укључено је 10 испитаника, чланова Друштва за заштиту и проучавање птица Србије. Ово је учињено како би валоризација била што објективнија.

СПЕЦИЈАЛНИ РЕЗЕРВАТ ПРИРОДЕ „ПАШЊАЦИ ВЕЛИКЕ ДРОПЉЕ“

Пошто је овај локалитет једино уточиште великих дропљи у код нас, Влада Републике Србије је 1997. године донела одлуку којим се природно добро „Пашњаци велике дропље“ проглашава Специјалним резерватом природе. Према Правилнику о категоризацији, он припада првој категорији заштите – Природно добро од изузетног значаја. За стараоца Специјалног резервата природе одређено је ловачко удружење „Перјаница“ из Мокрина, које управља резерватом у сарадњи са Покрајинским секретаријатом за заштиту животне средине и одрживог развоја и Заводом за заштиту природе Србије.

Специјални резерват природе „Пашњаци велике допље“ се налази на северу Банатске равнице, између реке Тисе и границе са Румунијом, у алувијалној равни реке Златице између новокнежевачке и крстурско-сиришке лесне терасе. Простире се на територији општине Чока и општине Кикинда, а окружују га насеља Црна Бара, Мокрин, Сајан, Јазово, Остојићево и Банатски Моноштор. Обухвата велике површине под слатинама, степама и пољоприведним земљиштем.

Ареал који заузима Специјални резерват природе „Пашњаци велике дропље“ простире се преко четири катастарске општине насеља Мокрин, Остојићево, Сајан и Јазово. Као границе резервата могу се условно означити: на западу река Тиса, на северу Река Златица (мада резерват обухвата и њену десну обалу), на истоку државна граница наше земље са Републиком Румунијом, док се на југу ова граница поклапа са границом катастарске општине насеља Сајан. Ово су веома грубо дате

границе, јер се стварне границе резервата не поклапају ни са природним ни са друштвеним границама у околини, већ су засноване искључиво на ареалу распрострања велике дропље. Овај део који је заштићен је простор Јароша, установљен Уредбом о заштити Специјалног резервата природе „Пашњаци велике дропље“ из 1997. године, а у поступку је проширење граница Резервата које би обухватало три целине – Јарош, Кочоват и Сигет, укупне површине 6.774 ha.

Специјални резерват природе „Пашњаци велике дропље“ чини комплексну површину од 979,43 ha где се издвајају две зоне другог степена заштите:

- **Зона А** – Заузима површину од 284,45 ha (29,04% целокупне површине). Ово је простор на којем се одвија највећи део репродуктивне активности велике дропље, те се, у складу са тим, сви дозвољени радови временски ограничавају, а одређене активности, као што је испаша стоке, обрада ливада, изградња и сл., се у потпуности искључују.
- **Зона Б** – Заузима површину од 694, 98 ha (70, 96% целокупне површине). Односи се на преостало подручје резервата у коме се активности само делом ограничавају временски и садржајно.

ТУРИСТИЧКА ВАЛОРИЗАЦИЈА С.Р.П. „ПАШЊАЦИ ВЕЛИКЕ ДРОПЉЕ“

У туристичкој делатности, постоји више различитих модела који се користе за спровођење туристичке валоризације простора. У овом раду туристичка валоризација ће бити урађена по узору на модел који је дала ауторка *Hillary du Cross*. С обзиром да се овај модел туристичке валоризације односи на културна добра, а у овом раду се жели валоризовати природно добро, он неће бити коришћен у оригиналном облику већ измењеном и прилагођеном за оцену природног добра.

Приликом туристичке валоризације оцењиване су две групе субиндикатора:

- Субиндикатори *туристичкој сектора* (тржишна привлачност природних добара и фактори од значаја при дизајнирању туристичког производа)
- Субиндикатори *сектора менаџмента природних добара* (природни значај и робусност)

Оцењивање појединих субиндикатора креће се у интервалима вредности оцена:

- 0-2
- 0-3
- 1-4
- 1-5

Максималан збир оцена индикатора обе групе износи 60, на основу чега се конструише *мајрица тржишне привлачности/робусности* (поделом збирних оцена у три интервала вредности: 0-20, 20-40 и 40-60). На тај начин се формира мрежа од 9 *хелија* (за одређивање позиције природних добара по питању тржишне привлачности и робусности, на основу двеју испитиваних група субиндикатора).

Оцене за С. Р. П. „Пашњаци велике дропље“

Како би сама туристичка валоризација С.Р.П. „Пашњаци велике дропље“ била што објективнија, спроведено је анкетно истраживање. Анкетирано је 10 испитаника, чланова Друштва за заштиту и проучавање птица Србије, који су боравили у овом специјалном резервату природе и бавили се посматрањем птица. У оквиру анкете, која је била анонимна, од испитаника се тражило да оцене факторе из туристичког сектора и сектора менаџмента природног добра С.Р.П. „Пашњаци велике дропље“. Оцене које су дате приказане су у следећим табелама.

Табела 1. Оцене тржишне привлачности СРП „Пашњаци велике дропље

Туристички сектор – Тржишна привлачност природних добара		
Субиндикатори	Опсег оцена	Средња оцена
Амбијент	1 - 4	3
Познатост ван локалне области	1 - 5	2,9
Могућности за коришћење богатства биодиверзитета у туризму	1 – 5	3,6
СРП „Пашњаци велике дропље“ као национални симбол	1 – 5	4
СРП „Пашњаци велике дропље“ је евокативно место	1 – 5	4,1
Резерват се може издиференцирати од других природних добара	1 – 5	3,9
СРП „Пашњаци велике дропље“ је интересантан као уметнички мотив	0 - 3	2,4
СРП „Пашњаци велике дропље“ је интересантан за специјалне активности	1 – 5	4
Комплементаран је са другим туристичким производима у региону	0 – 3	1,7
Туристичка активност у региону	0 - 5	1,3

Извор: аутори

- Амбијент СРП „Пашњаци велике дропље“ оцењен је просечном оценом 3 што говори о томе да је његова вредност, с обзиром на то да су предвиђене оцене од 1 до 4, готово **одлична**
- Познатост СРП „Пашњаци велике дропље“ ван локалне области оцењен је просечном оценом 2,9 што значи да је овај резерват **познат у региону**.
- Могућности коришћења богатства биодиверзитета СРП „Пашњаци велике дропље“ у туристичке сврхе оцењена је просечном оценом 3,6 што говори да је **делимично могуће и то контролисано**.
- СРП „Пашњаци велике дропље“ као важан националан симбол оцењен је просечном оценом 4 што ће рећи да је мишљење да резерват јесте национални симбол али **само за дивљачку/животињске врсте**.
- Могућност СРП „Пашњаци велике дропље“ да посетиоцима понуди интересантну причу оцењена је са просечном оценом 4,1 што значи да је одговор овде потврдан и да је ово **евокативно место**.

- Аутентичност СРП „Пашњаци велике дропље“, у смислу јасне диференцијације од осталих природних добара, оцењено је просечном оценом 3,9 што указује да је поседовање наведених особина окарактерисано одговором *да у извесној мери*. Ово се пре свега односи на присуство велике дропље, па и других заштићених врста.
- Колико је СРП „Пашњаци велике дропље“ привлачан као уметнички мотив, и у којој мери може бити инспирација уметничким делима оцењено је просечном оценом 2,4 што је прилично висока оцена (јер се ради о оценама од 0 до 3), па је уметничка вредност *висока*.
- Могућности за организовање специјалних активности у СРП „Пашњаци велике дропље“, где се пре свега мисли на неке специфичне видове туристичких кретања као што је фото-сафари, посматрање птица и слично, оцењено је просечном оценом 4 што значи да је могуће организовати овакве активности али *контиролисано*.
- Степен комплементарности СРП „Пашњаци велике дропље“ са другим туристичким производима у региону (попут гастро- или еко-туризма, ловног туризма и сл.) оцењен је просечном оценом 1,7 чиме се истиче да је одговор *да, за неке активности*.
- Туристичка активност региона (промоција, маркетинг и сл.), са циљем повећања информисаности туриста, оцењена је просечном оценом 1,3 што указује на *слабу туристичку активност* на овом подручју.
- Укупна оцена тржишне привлачности СРП „Пашњаци велике дропље“ је 30,9.

Табела 2. Оцене фактора од значаја при дизајнирању туристичког производа

Туристички сектор – Фактори од значаја при дизајнирању туристичког производа		
Субиндикатори	Опсег оцена	Средња оцена
Приступ СРП „Пашњаци велике дропље“	0 – 3	1,6
Транспорт од популационог центра	0 – 3	1
Близина других природних добара	0 – 3	2,1
Услужне погодности у резервату	0 – 3	0,8
Смештајни капацитети у резервату	0 – 3	0,7

Извор: аутори

- Могућност приступа СРП „Пашњаци велике дропље“ оцењена је просечном оценом 1,6 а то значи да је приступ *ограничен*.
- Транспорт или превоз од популационог средишта и околних насељених подручја до СРП „Пашњаци велике дропље“ оцењен је просечном оценом 1 што говори да се ради о *оштеженој досиујности*.
- Растојање, односно близина других природних атракција у региону оцењено је просечном оценом 2,1 што указује да су друге природне атракције *релативно близу*.

- Услужне погодности на простору СРП „Пашњаци велике дропље“ (у погледу саопштавања информација, обележености путева, осветљења, расположи-вог паркинг простора, и сл.) оцењене су просечном оценом 0,8 из чега прои-зилази да се у овом случају ради о изузетно *слабим* услужним погодностима.
- Смештајни капацитети у СРП „Пашњаци велике дропље“ оцењени су са про-сечном оценом 0,7 што указује на *слабе* смештајне капацитете.
- Укупна оцена фактора од значаја при дизајнирању туристичког произво-да је 6,2.

Укупна оцена индикатора туристичког сектора износи 37,1. Ово указује на то да је степен тржишне привлачности *средњи*, као и услови за дизајнирање тури-стичког производа.

Табела 3. Оцене природног значаја СРП „Пашњаци велике дропље“

Сектор менаџмента природног добра – Природни значај		
Субиндикатори	Опсег оцена	Средња оцена
Естетска вредност резервата	0 – 3	2,5
Едукативна вредност резервата	0 – 2	1,8
Друштвена вредност резервата	0 – 2	1,7
Значај резервата за научна истраживања	0 – 2	2
Реткост природног добра	0 – 3	2,8
Репрезентативност резервата	0 – 3	2,5

Извор: аутори

- Естетска вредност СРП „Пашњаци велике дропље“ оцењена је просечном оценом 2,5 чиме је вреднована као *висока*.
- Едукациона вредност СРП „Пашњаци велике дропље“, са аспекта могућно-сти посећивања од стране ђака, средњошколаца, студената и сл. и њиховог научног подучавања и обогаћивања знањем, оцењена је просечном оценом 1,8 што значи *висока вредност*.
- Друштвена вредност СРП „Пашњаци велике дропље“ (са аспекта значаја ло-калитета и користи за друштво) оцењена је просечном оценом 1,7 што јасно говори да је она *висока*.
- Научно-истраживачка вредност СРП „Пашњаци велике дропље“ (са аспекта могућности и значаја изучавања биљних и животињских врста, биодиверзи-тета, еколошких станишта и сл.) оцењена је просечном оценом 2 што поново говори и потврђује сагласност оцењивача да је она *висока*.
- Реткост природног добра на дестинацији (у смислу аутентичности и рари-тетности) оцењена је просечном оценом 2,8 што је карактерише као *рејко њприродно добро*.
- Репрезентативност за дестинацију (у смислу туристичког промовисања ре-гиона) оцењена је просечном оценом 2,5 што и указује да је она *одлична*.
- Укупна оцена природног значаја СРП „Пашњаци велике дропље“ је 13,3.

Табела 4. Оцене робустности СРП „Пашњаци велике дропље“

Сектор менаџмента природног добра – Робустност		
Субиндикатори	Опсег оцена	Средња оцена
Осетљивост резервата	1 – 5	2,3
Очуваност резервата	1 – 5	3,8
Постојање плана за управљање резерватом	1 – 5	4,1
Регуларни мониторинг и одржавање	1 – 5	3,9
Потенцијал за инвестирање и заштиту	1 – 5	4,4
Нег. утицај броја посетилаца на природно добро	1 – 5	2
Нег. утицај броја посетилаца на локал. заједницу	1 – 5	3,2
Нег. утицај тур. модификације на природно добро	1 – 5	1
Нег. утицај тур. модификације на локал. заједницу	1 – 5	3,1

Извор: аутор

- Осетљивост природног добра (у смислу могућности примања већег броја посетилаца и настанка штете на резервату) оцењена је просечном оценом 2,3 што значи да се ради о *йриличној осетљивости*.
- Стање очуваности СРП „Пашњаци велике дропље“ оцењено је просечном оценом 3,8 што говори да су *одређени локалитети добро очувани*.
- Управљање природним добром (у смислу постојања јединственог и адекватног плана за управљање) оцењено је просечном оценом 4,1 што указује да *йостоји крајкорочни йлан*.
- Регуларни мониторинг и одржавање СРП „Пашњаци велике дропље“ оцењено је просечном оценом 3,9 што значи да је ситуација таква да *йостоји на неким локалитетима*.
- Потенцијал за текуће инвестиције и заштиту, као и односи са кључним установама за заштиту природних добара оцењен је просечном оценом 4,4 што значи да је он *добар*.
- Могућност негативног утицаја великог броја посетилаца на физичко стање СРП „Пашњаци велике дропље“ (са аспекта груписања и концентрације веће количине туриста, односно масовности) оцењена је просечном оценом 2 што значи да постоји могућност за негативни утицај *на неким локалитетима*.
- Могућност негативног утицаја великог броја посетилаца на животни стил и културну традицију локалне заједнице оцењена је просечном оценом 3,2 што значи да и овде постоји *средња* могућност негативног утицаја.
- Могућност да модификација локалитета, као део стратегије развоја, има негативан утицај на физичко стање СРП „Пашњаци велике дропље“ (са аспекта очуваности и стабилности природне целине) оцењена је просечном оценом 1 што значи да постоји *велика* могућност за негативни утицај.
- Могућност да модификација локалитета има негативан утицај на културни стил и услове живота локалне заједнице, оцењена је просечном оценом 3,1 што је она *средња*.

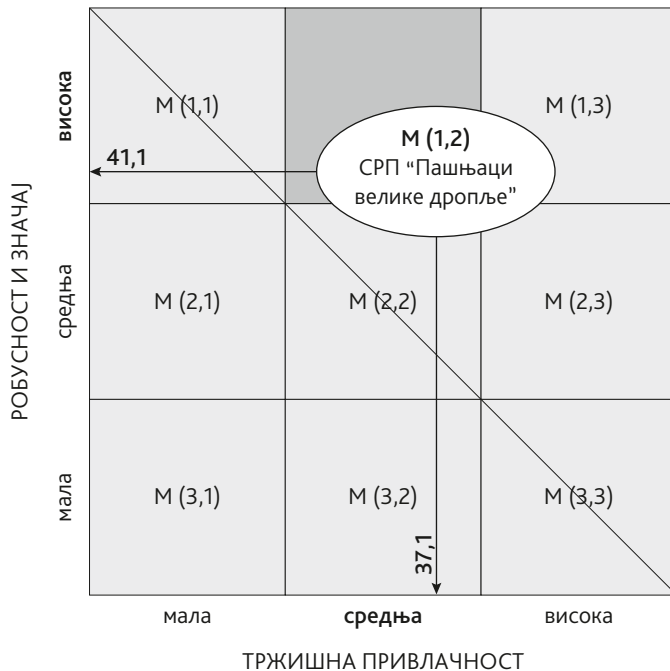
- Укупна оцена робусности СРП „Пашњаци велике дропље“ износи 28,8.

Укупна оцена индикатора сектора менаџмента износи 41,1. То значи да сектор менаџмента природног добра има *високу* вредност.

Матрица тржишне привлачности и робусности

На основу добијених оцена може се графички приказати тржишна привлачност и робусност СРП „Пашњаци велике дропље“.

Укупна оцена индикатора туристичког сектора износи 37,1 - степен тржишне привлачности је у средњем сегменту. Укупна оцена индикатора сектора менаџмента износи 41,1 - сектор менаџмента природног добра има високу вредност.

Графикон 1. Матрица тржишне привлачности и робусности Специјалног резервата природе „Пашњаци велике дропље“

Извор: аутори

ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА

Према приказаној анализи и валоризацији СРП „Пашњаци велике дропље“ може се уочити да оно спада у поље М (1,2) на матрици тржишне привлачности и робусности. То значи да је у случају овог природног добра висока вредност индикатора природна значајност/робусност и средња тржишна привлачност. С обзиром да је оцена која је добијена када је у питању тржишна привлачност (37,1) веома

близу границе са пољем високе тражње, могуће је одређеним активностима учинити да она и пређе у ово поље матрице.

Пре свега, акције које се захтевају односе се на промовисање овог локалитета. Неопходно је формулисати адекватан и одржив план маркетинг активности и спровести га у дело. На овај начин СРП „Пашњаци велике дропље“ ће постати афирмисана дестинација (када се ради о неким специјалним врстама туристичких кретања за која је резерват најпогоднији) и пронаћи ће своје место у понуди на туристичком тржишту.

Ипак, мора се нагласити да је укупна оцена вредности индикатора природне значајности/робусности 41,1 што је веома близу границе са опсегом оцена средње вредности. Овде је најбитније да пажња менаџера природног добра СРП „Пашњаци велике дропље“ имају у виду његову осетљивост и заштиту. У том смислу неопходно је одредити оптималан број посетилаца са становишта одрживог развоја туризма.

СРП „Пашњаци велике дропље“ предствала природно добро које има одлично очувана природна станишта и високу вредност када је у питању биодиверзитет. Не само што је на овом простору карактеристично присуство велике дропље, лепе и интересантне птице које нема ни на једном другом месту у Србији, већ су присутне и неке друге врсте (и флоре и фауне) које се налазе у различитим системима и степенима заштите и строге контролисаност коришћења. Ово може бити искоришћено у туристичке сврхе.

ЛИТЕРАТУРА

- Лазих, Л. (2008), „*Заштићена природна добра и еко туризам Војводине*“, ПМФ Депарتمان за географију, туризам и хотелијерство, Нови Сад
- Симић, Д., Пузовић, С. (2008), „*Птице Србије и њихова улога у међународној значаји*“, Лига за орнитолошку акцију Србије, Београд
- Стојановић, В. (2007), „*Одрживи развој туризма и животне средине*“, ПМФ Депарتمان за географију, туризам и хотелијерство, Нови Сад
- Стојнић, Н., Пузовић, С., Хабијан-Микеш, В. (2008) „Актуелно стање, фактори угрожавања и мере заштите велике дропље (*Otis tarda*) у Србији“, *Заштићена природа*, бр. 60/1-2, стр. 285-294, Завод за заштиту природе Србије, Београд
- Cross, du H. (2000). „*Planning for Sustainable Cultural Heritage Tourism in Hong Kong*“, Final Report to the Lord Wilson Heritage Trust Council, SAR